

شاخصه‌های سیره فردی امام حسین (علیه السلام) در تربیت منتظر مهدوی

مهدیه کشاورز نجفی^۱

چکیده

هدف نهایی خلقت انسان عبودیت بوده، و عبودیت و بندگی جز در سایه تربیت صحیح میسر نمی‌شود. در روند تربیت تمسک به الگوهای فرهیخته‌ای که زندگی خود را بر اساس معارف الهی بنیان نهاده‌اند، اجتناب ناپذیر بوده و در واقع وجود پیغمبر و ائمه اطهار (علیهم السلام) به عنوان جانشینان بر حق ایشان کانونی بوده که می‌بایست از این کانون روش زندگی استخراج کرد باید اذعان کرد که سیره اباعبدالله (علیه السلام) بزرگترین و جامع‌ترین دانشگاه تربیتی است که قادر است بشریت را در تمام مراحل حیاتش در نیل به اهداف انسانیت ارتقاء بخشد. در این نوشته که به روش نقلی- تاریخی با ابزار کتابخانه‌ای به شیوه توصیفی گردآوری شده شاخصه‌های سیره فردی امام حسین (علیه السلام) که از جمله آن شناخت خدا، ولایت‌پذیری، عبادت امام حسین (علیه السلام)، ادب آن حضرت، ایثار و فداکاری و ... مورد بررسی قرار گرفته است. دست یافتن به رضای خدا و سول او و اولیای دین، برای هر انسانی از مهم‌ترین خواسته‌ها است و از آرزوهای مقدس همه ما این بوده که در فکر، عقیده، اخلاق، عمل و سلوک شخصی و ... آنگونه باشیم که بتوانیم رضایت ایشان را کسب کنیم که این مسأله رستگاری و سعادت دنیا و آخرت را بدنبال خواهد داشت.

کلیدواژه: سیره، تربیت، انتظار.

۱. طلبه سطح دو حوزه علمیّه کوثر قزوین، ۰۹۱۹۷۴۲۵۳۸۲.

مقدمه

تربیت به معنی پروراندن، پروردن و آموختن معنی شده است. تربیت روش رفتاری و گفتاری دادن به غیر است، طوری که این روش ملکه ذهن او شود. انسان اشرف مخلوقات خداوند است فلذا باید برای رسیدن به مقام عزت و افتخار از مسیر هدایت خارج نگردد. خداوند جهت تسهیل در تربیت و انسان سازی، ائمه معصومین (علیهم السلام) را مأمور فرمودند تا راه حقیقی و تربیت انسان را آسان کنند. قول و فعل امام معصوم (علیه السلام) برای راهنمایی بشر است. تمام انبیاء، اولیا و ائمه معصومین (علیهم السلام) جهت ظهور حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه) تلاش‌هایی کرده‌اند (بیش از شش هزار روایت و سیصد آیه بر ظهور) این دلیل محکمی است بر اینکه تمام بشر برای ظهور باید هدفگذاری کنند. این امر در سایه تربیت صحیح با الهام از معارف قرآنی و اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم السلام) محیا شده است. سعادت مورد انتظار انبیاء و نیکان عالم با ظهور بقیه الله (عجل الله تعالی فرجه) محقق می‌شود. چرایی طولانی شدن غیبت محیا نبودن نیروهای ظهور از جمله یاران حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه) (اعم از ۳۱۳ نفر یار خاص و ده هزار نیروی نظامی) که یکی از ارکان اصلی ظهور است و رکن دیگر که برای تحقق ظهور مهم‌تر است پذیرش حضور امام و اطاعت محض از حضرت می‌باشد. فلذا برای تحقق ظهور باید بر تربیت نسل مهدوی متمرکز شد. امام حسین (علیه السلام) یکی از ائمه معصومین (علیهم السلام) است که سیره ایشان سرار از مجاهدتها و درس‌های تربیتی و تأثیرگذار است که برای تمامی نسل‌ها می‌تواند الگو قرار گیرد. لازم به ذکر است که سیره همه معصومین (علیهم السلام) واحد است و تفاوتی که در سیره ایشان هست در نوع برخورد معصومین (علیهم السلام) است لذا در تحقیق حاضر از جهت اینکه امام حسین (علیه السلام) جایگاه ویژه‌ای در دین و تأثیرگذاری بر افراد دارند و اشتراکاتی که با حکومت حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه) و قیام ایشان دارند پرداخته شده است. توجه به موضوع به خودی خود در مهندسی فرهنگ و عقاید ما اهمیت بسزایی دارد که غفلت از آن منجر به عدم تربیت انسان‌ها می‌شود زیرا که ما باید در زندگی الگوهای داشته باشیم تا با مطالعه سیره، روش و منش ایشان بتوانیم خود و شرایط جامعه را به سمت هدف مطلوب پیش ببریم غفلت ما از این بزرگواران باعث می‌شود که ما به سعادت مطلوب دست پیدا نکنیم تحقیق حاضر ما را در شناختن و معرفت پیدا کردن هر چه بیشتر به سیره فردی امام حسین (علیه السلام) و اینکه بتوانیم انسان‌هایی صالح و شایسته تربیت کنیم تا در عصر و دولت حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه) یار واقعی ایشان باشند یاری می‌رساند. حال این سوال مطرح می‌گردد که شاخصه‌های سیره فردی امام حسین (علیه السلام) در تربیت منتظر مهدوی چیست؟ بر این اساس در این تحقیق

به دنبال شاخصه‌های فردی سیره تأثیرگذار اباعبدالله (علیه السلام) بر تربیت نیروی مهدوی هستیم. در مورد سیره امام حسین (علیه السلام) و ابعاد گوناگون آن و مهدویت و ویژگی‌های منتظران تا کنون کتاب‌ها، مقالات و تحقیق‌های فراوانی، از جمله کتاب امام حسین (علیه السلام) این گونه بود ترجمه الخصائص الحسينيه نوشته آیت الله حاج شیخ جعفر شوشتری، تاریخ یعقوبی نوشته احمد بن اسحاق یعقوبی، کتاب نجم الثاقب نوشته آیت الله میرزا حسین نوری، الغیبه محمد بن حسن طوسی نگاشته شده است. تحقیق حاضر در صدد آن است که عملکرد و رفتار و منش اباعبدالله الحسین (علیه السلام) را در بعد فردی مورد بررسی قرار داده تا آنچه که ما را در تربیت نسل مهدوی و هدف والای انسان سازی و منتظر پروری یاری میکند از سیره فردی ایشان استخراج نماییم.

مفهوم لغوی سیره

سیره: گام، مشی، مسیر، جریان، جمع سیر: رفتار، عملکرد، منش، کنش، سلوک، شیوه زندگی.^۱

مفهوم اصطلاحی سیره

سیره: به معنای شیوه و رفتار است و هم به معنای روش مذهب، طرز رفتار و معاشرت، راه و روش در امور است.^۲ سیره در اصطلاح همان قول، فعل و تقریر معصوم (علیه السلام) است.^۳

مفهوم لغوی تربیت

تربیت: رَبَّ، يَرْبُ رَبًّا الْأَمْرَ: آن کار را درست کرد/ رَبَّ الْوَلَدَ: کودک را پرورش داد و بزرگ کرد. التَّربِيَة: پرورش دادن و بزرگ کردن، ادب کردن، آداب و اخلاق را به کسی آموزش دادن، پرورش جسمی و روحی و عقلی انسان در محیط خانواده و اجتماع.^۴

۱. فرنگ معاصر، آذر نوش، آذرتاش، ص ۳۱۲.

۲. خرمشاهی، دایره المعارف تشیع، ج ۹، ص ۴۸۰.

۳. مطهری، سیری در سیره نبوی، ص ۴۵.

۴. بندر ریگی، المنجد، ج ۱، ص ۵۳۶ و ۵۴۵.

مفهوم اصطلاحی تربیت

تربیت: ایجاد کردن تغییرات مطلوب در کسی یا چیزی، رفتار مناسب و مطابق با آداب و سنت های هر جامعه و ... را گویند.^۱ تربیت جریانی مستمر و منسجم است که غایت آن رشد و شکوفایی استعداد های متربی در ابعاد مختلف است. هر نظام تربیتی مشتمل بر مجموعه ای از اصول و دستورالعمل هایی است که به کارگیری روش های متّخذ از آن، مربی را در نیل به اهداف تربیت یاری می کند. نکته اساسی قابل توجه آن که سیستم های تربیتی تنها در صورتی قادرند متربیان را در نیل به اهداف عالی انسانی رهنمون باشند که از برترین و جامع ترین الگوهای تربیتی برخوردار باشند. پیام های عالی تربیتی تنها از این طریق برای مخاطبان شان قابل درک بوده و زمینه های رشد و تکامل را در آنها فراهم خواهد ساخت. باید اذعان کرد که سیره امام حسین (علیه السلام) بزرگترین و جامع ترین دانشگاه تربیتی است که قادر است بشریت را در تمام مراحل حیاتش در نیل به اهداف عالی انسانیت ارتقاء بخشد.

مفهوم انتظار

از نظر لغت انتظار به معنی چشم به راه بودن، چشم داشت و به عبارت دیگر نوعی امید به آینده داشتن است. خواه امید به آینده ای زیبا و یا زشت و منفور. آن کس که عمل نا به هنجاری را انجام دهد، منتظر است که عقوبت و کیفر آن را ببیند و از طرفی، کسی که بذری را در زمین پاشیده منتظر سبز شدن و سر برآوردن آن است.^۲ میان عاشورا و انتظار، پیوندی ناگسستنی است. سال ها و قرن ها از زمان استغاثه غریبانه امام حسین (علیه السلام) می گذرد، اما انعکاس آن، هنوز در لحظه های تاریخ، ساری و جاری است این فریاد نه تنها رو به خاموشی و افول نگذاشته، بلکه با صلابتی روز افزون، مایه جوشش و خروش آزادگان عالم است. تا آن زمان حضرت مهدی (علیه السلام) از راه برسد و این راه آغاز شده را تا تحقق کامل وعده های الهی، امتداد دهد. او خواهد آمد تا ندای امام حسین (علیه السلام) و تمام انبیاء و اولیای الهی را

۱. انوری، فرهنگ بزرگ سخن، ص ۱۶۸۶.

۲. پناهیان، مساله انتظار، ص ۱۳.

پاسخ گوید. پرچم بر زمین مانده‌شان را بر دوش گیرد، داغ‌های کهنه‌شان را التیام بخشد و بر آرمان‌های بلندشان، لباس تحقق بپوشاند.

در حقیقت انتظار نگاه سبز شیعه است به افق سرخ کربلا، چرا که عاشورا، انتظار برآمده شیعه و انتظار، عاشورای برآورده شده شیعه است.^۱ پس امروز کسانی می‌توانند همراهی حسین (علیه السلام) را آرزو کنند و این ندا را سر دهند:

«يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَكُمْ، فَأَفُوزَ فَوْزاً عَظِيماً؛^۲ ای کاش ما نیز با آن‌ها بودیم تا از آن چه نصیب آنها شده

بهره فراوان می‌بردیم»

برآرند که در زمانه غیبت، عامل به وظایف خویش باشند که بی‌تردید، آن که هل من ناصر حضرت مهدی (علیه السلام) را پاسخ بگوید، ندای حسین (علیه السلام) را لبیک گفته است. در این مقاله تا حد توان سیره فردی اباعبدالله (علیه السلام) به عنوان سومین جانشین رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ارائه شده است بدیهی است که این نوشته منعکس کننده همه آراء نیست بلکه بازتاب دهنده بخشی از سیره فردی آن حضرت به صورت کلی و مجمل است.

شناخت خدا

معرفت و آگاهی واقعی همان «معرفت الله» است که ریشه در فطرت الهی دارد. کسی که به معرفت الهی رسیده است، کسی است که جز تحقق اراده حق، خواسته دیگری ندارد. انسان می‌بایست از بندهای اسارت درونی و حاکمیت طاغوت، رهایی یابد؛ زیرا حاکمیت طاغوت، ضد حاکمیت حق است. پس آگاهی می‌بایست به گونه‌ای باشد که اولاً به معرفت و شناخت الله و در نهایت به آزادی از اسارت درونی و بیرونی بیانجامد. سخن امام حسین (علیه السلام) در زمینه توحید و معرفت الهی، حضرت فرمودند:

۱. جمعی از نویسندگان، فرات تا فرات، ص ۷

۲. نساء: ۷۳

سلامت و سربلندی و سیر به سوی تعالی و زندگی حقیقی در پرتو شجاعت و دلیری حاصل می‌شود، زیرا انسان در همه عرصه‌های زندگی، در امور فردی و اجتماعی، در فراز و فرودها، در پیشتازی و عقب‌نشینی، در کارزار کردن و صلح نمودن، در فریاد کردن و سکوت نمودن، در راستی و حق‌گویی، در عدالت خواهی و حق طلبی، در طی طریق و اصلاح مسیر، فقط با شجاعت می‌تواند به سلامت و با صلابت پیش رود و مدرسه حسینی مدرسه بالاترین شجاعت انسانی است. حسین علیه السلام در سخت‌ترین صحنه‌های زندگی و آزمایش‌های الهی با شجاعت و دلیری با سختی‌ها و مشکلات و امتحان‌ها و ابتلائات رو به رو شد. در روز عاشورا زمانی که او را به گردن نهادن به حکومت یزید دعوت کردند و اینکه اگر به امویان سر بسپارد، عافیت و رفاهت را در پی‌دارد، با شجاعت تمام فرمود:

«لا، والله لا أعطیهم بیدی إعطاء الذین ولا أقر إقرار العبد؛^۱ نه، به خدا سوگند که نه مانند ذلیلان

تسلیم می‌شوم و نه مانند بردگان گردن می‌نهم».

امام حسین علیه السلام پیوسته در عرصه شجاعت انسانی پرچم‌داری یگانه بوده و پیشوایی این عرصه از آن او بوده است. نه‌راسیدن از خطرهای و قدم نهادن در عرصه‌های دشوار زندگی و حق طلبی و ایستادگی بر آرمان‌های انسانی جز با شجاعت معنا نمی‌یابد. حماسه حسینی حماسه‌ای برخاسته از پایگاه شجاعت انسانی است. زندگی حسین علیه السلام در تمام مراحل لبریز از صحنه‌های بروز شجاعت در جلوه‌های مختلف آن است. ادامه صلح امام حسن علیه السلام و ایستادن در برابر معاویه پس از به شهادت رساندن حجر بن عدی و یارانش و افشا کردن ماهیت امویان در آن دوران سخت دهشتناک از نمونه‌های والای شهادت حسینی است. انسان‌هایی که می‌خواهند در دولت و حکومت حضرت حجت علیه السلام یار ایشان باشند باید همواره این خصلت‌های ارزشمند را با الگوگیری از ائمه علیهم السلام به ویژه سیره امام حسین علیه السلام که مورد بررسی مقاله حاضر است در خود پیورانند.

شهادت طلبی

۱. دلشاد تهرانی، مدرسه حسینی، ص ۱۰۷ و ۱۱۳ و ۱۱۴

مرگ در راه خدا که در فرهنگ اسلام «شهادت» نامیده می‌شود، تجلی شکوهمندی از عرصه عشق و جاودانگی در ساحت قرب الهی است. شهادت بالاترین آزمایشی است که شهید با موفقیت از آن بیرون می‌آید و جایگاهش نزد خدا ضمانت شده است. پیامبر ﷺ با آوردن آیینی نو که بر اساس ایمان به خدا استوار بود، سنت شهادت را پی‌ریزی کرد و به گواهی تاریخ عامل بسیاری از پیروزی‌های بزرگ مسلمانان، استقبال آنان از شهادت در راه خدا به خاطر پیروزی حق بود. اما پس از درگذشت پیامبر اکرم ﷺ در اثر انحراف حکومت اسلامی از مسیر اصلی خود، گسترش فتوحات و سرازیر شدن غنائم به مرکز خلافت و عوامل دیگر، کم کم مسلمانان روحیه‌ی سلحشوری را از دست دادند و به رفاه و آسایش خو گرفتند؛ به طوری که هر کسی به نحوی قدرت را در دست می‌گرفت. مردم از ترس از دست دادن زندگی آرام و گرفتار شدن در کشمکش‌های اجتماعی به راحتی از او اطاعت می‌کردند و ستمگرانی که به نام اسلام بر آن مردم حکومت می‌کردند، از این روحیه آنان استفاده می‌کردند و هر چه از عمر حکومت بنی‌امیه می‌گذشت این وضع بدتر می‌شد تا آن که در اواخر عمر معاویه و آغاز حکومت یزید به اوج خود رسید.

زندگی مردم عادی آن عصر نیز طوری بود که یگانه هدف آنان تأمین حوائج شخصی بود. هر کس به خاطر زندگی شخصی خود کار می‌کرد و به خاطر رسیدن به هدف‌های شخصی زحمت می‌کشید و هیچ فکری جز دستیابی به مقاصد شخصی نداشت. جامعه و مشکلات بزرگ آن به هیچ وجه مورد توجه یک فرد عادی نبود. تنها چیزی که مورد توجه این گونه افراد بود و خیلی مواظب آن بودند، این بود که مقرری‌شان قطع نشود. آنان از ترس قطع شدن مقرری دستور رؤسا و رهبران خود را بی کم و کاست اجرا می‌کردند و از بیم این موضوع با هر گونه صحنه ظلم و فساد که رو به رو می‌شدند، لب به اعتراض و انتقاد نمی‌گشودند.^۱ امام حسین علیه السلام با ایثار خون خود این وضع را دگرگون ساخت و سنت شهادت را در جامعه اسلامی زنده کرد. ایشان با این عملکرد خود تا ابد نهضتش را جاودانه ساخت و از نشستن هر گونه غبار فراموشی بر نهضت جلوگیری کرد.

۱. پیشوائی، سیره پیشوایان، ص ۲۱۸ و ۲۱۹

«وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاكُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ»^۱ هرگز کسانی که در راه

خدا کشته شده‌اند مرده مپندار، بلکه زنده‌اند و نزد پروردگارشان روزی داده می‌شوند».

به همین دلیل است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود:

«إِنَّ قَتْلَ الْحُسَيْنِ حَرَارَةً فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لَا تَبْرَدُ أَبَدًا»^۲

نتیجه

در جهت تبیین الگوهای رفتاری در حوزه تربیت دینی سیره معصومین علیهم السلام مبین مناسب‌ترین الگو است. سیره امام حسین علیه السلام به عنوان سومین پیشوای شیعیان مبین الگویی جامع و کامل در حوزه تربیت دینی محسوب می‌شود. ارتباط با خالق اساسی‌ترین مبحث در تربیت دینی محسوب می‌شود. زیرا سایر ارتباط‌ها بر اساس نوع این ارتباط شکل می‌گیرد. نماز ظهر عاشورای امام بارزترین نمود نوع ارتباط امام حسین علیه السلام با خالق هستی است. تأثیر تربیت دینی در رابطه انسان با خود در سیره عملی امام حسین علیه السلام به روشنی به چشم می‌خورد. شجاعت، تواضع، ادب و ... پیامد تربیت دینی در ارتباط با خود است. دنیا و به تعبیر امام علی علیه السلام سجده‌گاه فرشتگان نمودی از هستی است که در تربیت دینی به تحقق اهداف متعالی انسان کمک می‌کند. نگاه ایزاری به دنیا به عنوان وسیله‌ای برای تحقق اهداف دینی، تبیین کننده عملکرد امام در سیره و نهضت عاشورا که جریانی جدایی‌ناپذیر از سیره ایشان است تحقق بخشیده است. ایشان ضمن بهره‌گیری از امکانات مادی از آن‌ها به عنوان وسیله‌ای برای نیل به اهداف متعالی بهره بردند. بررسی سیره فردی امام حسین علیه السلام در مقاله حاضر به عنوان الگویی کامل و جامع می‌تواند انسان را به سوی کمال و سعادت سوق دهد. پیروان این مکتب می‌توانند با الگوگیری از این صفات برجسته و عملی کردن آن در زندگی‌شان وظایفشان را انجام داده و شرایط را تاحد امکان برای ظهور حضرت حجت علیه السلام آماده کنند. هر ملت و جامعه‌ای اگر وظایف خود را فراموش کند، هر قدر هم انتظار ظهور داشته باشد، ظهور منجی به تأخیر می‌افتد. زیرا رابطه ظهور و عمل کردن

۱. آل عمران: آیه ۶۹

۲. امام حسین علیه السلام و قرآن، ص ۱۳۴ و ۱۳۵

منتظران به وظایفشان در دوره غیبت، رابطه علی و معلولی است. انتظار پیش از آن که مورد توصیه قرآن و اهل بیت علیهم السلام باشد یک اصل فطری است که در روح و فطرت آدمیان ریشه دارد بنا بر این انسان منتظر برای رسیدن به هدف و سعادت خویش باید وظایف خویش را به نحو احسن انجام دهد.

فهرست منابع

- قرآن، ترجمه مهدی الهمی قمشه‌ای.

منابع فارسی

۱. اکبری‌زادگان، عزت و افتخار حسینی، ترجمه: انصاریان، حسین، تهران، نشر فرهنگ اسلامی، بی‌تا.
۲. انوری، حسن، فرهنگ بزرگ سخن، تهران، نشر سخن، ۱۳۸۶ ه.ش.
۳. آذرتاش، آذرنوش، فرهنگ معاصر، نشر نی، تهران، ۱۳۷۹ ه.ش.
۴. بندر ریگی، محمد، المنجد، تهران، نشر ایران، جلد اول ۱۳۷۵ ه.ش.
۵. پناهیان، علیرضا، مسئله انتظار، بیان معنوی، تهران، نشر معروف، ۱۳۹۱ ه.ش.
۶. پیشوایی، مهدی، سیره پیشوایان، قم، مؤسسه نشر امام صادق علیه السلام، ۱۳۸۸ ه.ش.
۷. جمعی از نویسندگان، فرات تا فرات، قم، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود علیه السلام، ۱۳۸۷ ه.ش.
۸. دلشاد تهرانی، مصطفی، مدرسه حسینی، تهران، خانه اندیشه جوان، ۱۳۷۸ ه.ش.
۹. رضائیان، علی‌اصغر، عبادت و مقام عبودیت امام حسین علیه السلام، تهران، نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۲ ه.ش.
۱۰. شوشتری، شیخ جعفر، اشک روان بر امیر کاروان، ترجمه خصایص الحسینی، مترجم: شهرستانی، محمدحسین، قم، نشر دارالکتاب، ۱۳۷۴ ه.ش.
۱۱. -----، -----، ویژگی‌های امام حسین علیه السلام، ترجمه الخصائص الحسینی، مترجم: کرمی، علیرضا، قم، نشر حاذق، ۱۳۷۵ ه.ش.

۱۲. صدر، احمد، فانی، کامران، خرّمشاهی، بهاءالدین، **دایره المعارف تشیع**، تهران، نشر حکمت، جلد نهم ۱۳۹۱ ه.ش.
۱۳. قمی، شیخ عباس، **مفاتیح الجنان**، ترجمه: انصاریان، حسین، قم، انتشارات دارالصادقین، ۱۳۷۹ ه.ش.
۱۴. کوثری، ابراهیم، **انتظار و وظایف منتظران**، سفیر نور، ۱۳۹۱ ه.ش.
۱۵. **مجموعه مقالات امام حسین و قرآن**، قم، مرکز فرهنگ و معارف قرآن، نشر دفتر تبلیغات اسلامی، حوزه علمیه قم، ۱۳۸۴ ه.ش.
۱۶. محدثی، جواد، **زندگی مهدوی، اخلاق و اوصاف منتظران**، قم، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود علیه السلام، ۱۳۹۲ ه.ش.
۱۷. مطهری، مرتضی، **سیری در سیره نبوی**، تهران، صدرا، ۱۳۷۵ ه.ش.
۱۸. مؤیدی، علی، **فرهنگ جامع سخنان امام حسین علیه السلام**، ترجمه موسوعه الکلمات الامام حسین علیه السلام، تألیف گروه حدیث، قم، پژوهشکده باقرالعلوم، ۱۳۸۲ ه.ش.